

Науково-практичні аспекти підготовки сурдопедагогів в умовах педагогічного коледжу

У статті подано обґрунтування теоретико-прикладних положень фахової підготовки вчителя початкових класів до роботи з дітьми, що мають вади слуху. Визначено перелік спеціальних компетенцій, якими повинні оволодіти студенти педагогічного коледжу, котрі здобувають додаткову кваліфікацію «Сурдопедагог». Окреслено зміст сурдодисциплін, необхідних для здобуття професійної освіти: «Основи сурдопедагогіки», «Сурдопсихологія», «Методика розвитку слухового сприймання», «Методика розвитку мови», «Жестова та дактильна мова». Розглянуто особливості організації педагогічної практики майбутніх учителів-сурдопедагогів в умовах сучасної загальноосвітньої школи, де навчаються діти з вадами слуху. Визначено умови якісної спеціальної сурдопедагогічної освіти задля виконання низки професійних завдань: удосконалення методів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з вадами слуху, у тому числі – формування мовлення, розвитку слухового сприйняття, навчання вимови; сприяння повноцінній інтеграції осіб з вадами слуху в суспільство.

Ключові слова: сурдопедагог, інклюзивна освіта, діти з вадами слуху, особлива дитина, професійна освіта.

Постановка наукової проблеми та її значення. Система освіти в Україні є основою національного і духовного відродження суспільства. Її основне завдання полягає у вихованні покоління людей, здатних зберігати та примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати незалежну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти.

Сьогодні світовою тенденцією є прагнення до соціальної адаптації осіб з особливостями психічного розвитку. У нашому суспільстві починає формуватися нова культурна й освітня норма – повага до людей із вадами слуху [9]. В умовах розвитку сучасної системи вищої освіти України, виходячи з перспектив вступу нашої країни до Європейського союзу та створення європейського простору вищої освіти, особливо актуальними є питання підготовки конкурентноздатних професіоналів, фахівців у своїй справі, зокрема й тих, хто працюватиме з дітьми з вадами слуху, – *сурдопедагогів*.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У сучасних психолого-педагогічних публікаціях вітчизняні та зарубіжні науковці висвітлюють теоретичні та практичні положення проблеми підготовки сурдопедагогів у вищих навчальних закладах, методики навчання і виховання дітей з вадами слуху: В. Бондар [1], Є. Бондар [2], Л. Гренюк [3; 4], О. Мельничук [6; 10] Т. Ніколаєва [7], Т. Пелимська [8], Н. Шматко [12]. Дослідники здебільшого вивчають особливості підготовки фахівців до роботи з погано чуючими дітьми в умовах університету чи специфіку навчання учнів з особливими потребами в спеціальній чи масовій школі. Разом з тим помічено відсутність досліджень, які б висвітлювали специфіку підготовки вчителя початкових класів до практичної діяльності з дітьми, що мають вади слуху, саме при здобутті професійної освіти в умовах педагогічного коледжу.

Мета статті – проаналізувати теоретико-практичні аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми, що мають вади слуху, при здобутті додаткової кваліфікації «Сурдопедагог» та окреслити коло фахових компетенцій, необхідних для реалізації завдань сучасної інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сурдопедагогіка є профільною дисципліною і займає провідне місце в системі професійної підготовки студентів-сурдопедагогів [5, с. 9].

Луцький педагогічний коледж здійснює підготовку вчителів початкових класів з додатковою кваліфікацією «Сурдопедагог» з вересня 2008 року. Упродовж 2012–2015 років викладачами-сурдопедагогами нашого закладу С. Дмитрієвою, О. Мельничук підготовлено понад 60 фахівців у цій галузі. Випускники коледжу, які здобули додаткову кваліфікацію «Сурдопедагог», працюють логопедами в дошкільних навчальних закладах, сурдопедагогами в ЗНЗ (де навчаються слабочуючі діти) м. Луцька, сіл та селищ Волині.

Одним із показників діяльності щодо покращення ставлення до дітей із вадами слуху є й підготовка кадрів – учителів початкових класів із додатковою кваліфікацією «Сурдопедагогіка» на

базі Луцького педагогічного коледжу. Студенти вивчають загальні та специфічні закономірності психічного розвитку дітей із вадами слуху порівняно зі здоровими дітьми, теоретичні основи розвитку слухового сприймання та вимови таких дітей. Спеціально розроблений розділ навчального курсу – «Мова жестів», – у якому С. Дмитрієвою виділено два основні напрямки:

1. Формування у студентів умінь і навичок передавати дітям навчальну та іншу інформацію за допомогою мови жестів. Необхідні для вирішення цього завдання жести вивчаються у процесі аудиторних занять; навички спілкування з їх використанням закріплюються під час практики у дитячих установах та школі.
2. Необхідність використання жестової мови під час пояснення нового матеріалу, оскільки воно допомагає учням сприймати й усвідомлювати його зміст, зрозуміти значення окремих слів та нових виразів, сприяє збагаченню словника.

Майбутній сурдопедагог має бути підготовленим до розроблення методів діагностики порушень слуху, в тому числі – раннього виявлення; вивчення особливостей психічного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах слухової депривації; дослідження закономірностей компенсації вад слуху; розроблення теоретичних основ розвивальної та корекційної роботи з глухими і слабочуючими дітьми.

Сурдопедагог, за якісної спеціальної освіти, буде спроможний виконувати низку професійних завдань, зокрема таких: удосконалення методів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з вадами слуху, у тому числі – формування мовлення, розвитку слухового сприйняття, навчання вимови; визначення задач, принципів, змісту і методів навчання та виховання дітей з вадами слуху на різних ступенях освіти; організація допомоги батькам у вихованні дітей з вадами слуху; сприяння повноцінній інтеграції осіб з вадами слуху в суспільство.

Безперечно, цілеспрямована підготовка вчителів сприятиме успішному розв'язанню проблеми інтегрованого навчання дітей із вадами слуху в загальноосвітніх закладах. У табл. 1 подаємо дисципліни додаткової кваліфікації «Сурдопедагог» відповідно до робочого навчального плану Луцького педагогічного коледжу [11].

Таблиця 1

Перелік навчальних дисциплін [11]

Назва навчальної дисципліни	Мінімальна кількість годин / кредитів
Сурдопсихологія	54 / 1,5
Сурдопедагогіка. Історія сурдопедагогіки	108 / 3
Теорія і методика виховання дітей з вадами слуху	36 / 1
Дактильне та жестове мовлення	108 / 3
Методика розвитку слухового сприймання	90 / 2,5
Методика формування вимови	90 / 2,5
Усього	558 / 15,5

Зміст основних компетенцій:

1. З метою збереження та зміцнення фізичного здоров'я дітей з вадами слуху вміти забезпечувати планування й організацію профілактики стану слуху та координації рухів на основі знань про фізіологічні особливості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, гігієнічні вимоги щодо забезпечення навчально-виховного процесу, використовуючи нормативні документи щодо охорони життя і здоров'я школярів та осіб з особливими потребами (вадами слуху).
2. На основі вивчення загальних основ сурдопедагогіки й сурдопсихології, теорії та методики виховання дітей з вадами слуху навчити розробляти методи діагностики порушень слуху, розуміти особливості психічного розвитку дітей в умовах слухової депривації, аналізувати закономірності компенсації вад слуху, сформулювати вміння розвиваючої та корекційної роботи з глухими і слабочуючими дітьми, здійснювати ефективний добір методів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з вадами слуху, формування у них мовлення, розвитку слухового сприйняття, навчання вимови, визначати завдання, принципи, зміст і методи навчання та виховання особливих дітей на різних ступенях освіти, організувати допомогу батькам у вихованні.
3. Володіючи знаннями про психічні процеси і стани особистості в умовах нормального й аномального розвитку та користуючись методами психологічних досліджень, визначати рівень сформованості в слабочуючих та нечуючих учнів уваги, уваги, сприймання, пам'яті, мислення, чутливості, емоційно-вольових якостей з метою вибору оптимальних засобів

стимулювання інтелектуальної сфери особистості у процесі навчання та виховання на уроках та у позаурочній діяльності.

4. Враховуючи особливості формування у молодшому шкільному віці психічних процесів та на основі знань про закономірності їх перебігу і проявів, уміти добирати завдання різного ступеня складності для їх вільного вибору з метою зняття психологічного напруження та створення умов для активної праці слабочуючих дітей, реалізуючи на уроках і в самостійній діяльності принципи доступності, індивідуалізації та диференціації навчання.
5. Для забезпечення правильного ефективного процесу навчання та виховання дітей із вадами слуху вміти визначати вихідні положення діяльності сурдопедагога, корекційного педагога: основні завдання, загальнопедагогічні спеціальні принципи та методи сурдопедагогіки як науки шляхом засвоєння необхідних теоретико-методичних знань, оволодіння основами жестової та дактильної мови, вироблення навичок спілкування з нечуючими дітьми.
6. Задля своєчасної корекційної допомоги слабчуючим дітям на основі знань класифікації вад слуху з урахуванням ступеня глухоти, характеру зниження слуху, локалізації ураження в слуховому апараті, виявлення причин ураження слуху, з'ясування стану розвитку мовлення давати правильну оцінку стану, здійснювати правильне лікування та виховання дитини, що втратила слух, уміти координувати корекційну роботу стосовно кожної слухової вади на основі сучасних спеціальних психолого-педагогічних методик.
7. Відповідно до завдань навчально-виховного процесу вміти добирати засоби стимулювання загального розвитку, інтелектуальної та мовленнєвої сфери особистості слабчуючого та нечуючого учня під час уроків та у позаурочній діяльності, оптимально поєднуючи зміст, засоби, форми та методи роботи на засадах розвивального та особистісно орієнтованого навчання та виховання, враховуючи вади слуху школяра. Сприяти повноцінній інтеграції осіб з вадами слуху в суспільство.
8. З метою професійного саморозвитку, спираючись на систему професійно-ціннісних орієнтацій сурдопедагога, гуманістичну спрямованість його професії, користуючись засобами діагностики власних професійних здібностей, уміти досягати ступеня самореалізації у сфері професійної діяльності, який відповідав би вимогам професіограми сурдопедагога.

Одним із основних елементів системи професійної підготовки майбутнього сурдопедагога є педагогічна практика. Її зміст відповідає цілям і програмі кожного з навчальних курсів сурдодисциплін: «Сурдопсихологія», «Методика розвитку слухового сприймання», «Методика розвитку мови», «Жестова та дактильна мова», «Основи сурдопедагогіки» [6, с. 4].

Під час проходження практики студенти повинні *знати*:

- особливості та умови інтегрованого навчання дітей з порушеним слухом;
- диференційовану систему освітніх установ для виховання і навчання дітей з порушеннями слуху;
- основні законодавчі акти, спрямовані на захист прав і соціальну підтримку дітей з порушеним слухом;
- специфіку психофізичного розвитку дітей з порушеннями слуху; функціональні обов'язки фахівців і співробітників;
- умови організації корекційно-розвивальної роботи в умовах спеціальних освітніх установ; психолого-педагогічні методи навчання дітей з опорою на дитячі види діяльності;
- педагогічні принципи і методи виховання і навчання дітей різного віку; технічні засоби діагностики і корекції порушень слуху, а також методичні засоби навчання і розвитку дітей вказаної категорії з урахуванням компенсаторних, реальних і потенційних можливостей дитини; форми роботи, засоби для надання допомоги батькам дітей з порушеннями слуху.

У ході педагогічної практики майбутні сурдопедагоги демонструють *уміння*:

- диференційовано застосовувати методи психолого-педагогічного вивчення дітей з порушеннями слуху;
- використовувати на практиці теоретичні знання та диференціювати методи розвитку дітей з порушеннями слуху;
- враховувати індивідуальні й типологічні особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями слуху;

- підбирати до занять необхідний дидактичний матеріал відповідно до ступеня зниження слуху;
- використовувати дактильну і жестову мову як допоміжний засіб спілкування і навчання з урахуванням ступеня зниження слуху, а також з урахуванням особливостей та рівня мовного та психічного розвитку дитини
- аналізувати сучасну загальну і спеціальну літературу і використовувати її для вдосконалення своїх знань, умінь і навичок [10, с. 6].

Педагогічна практика переконує, що одним із перспективних напрямів формування спеціальної освіти дітей з вадами слуху є їх інтегроване навчання в загальноосвітніх закладах. Навчання слабочуючих учнів у загальноосвітніх навчальних закладах перестало бути для них недосяжним, як і подальший вступ до вищих навчальних закладів. Вада слуху перестала бути на заваді при спілкуванні з іншими дітьми, навпаки, ця вада викликає співчуття у здорових дітей, бажання допомогти. Часто здорові діти стають надійними та вірними друзями дітей глухих.

Доказом здорової адаптації таких дітей є шкільні колективи луцьких гімназій та загальноосвітніх шкіл № 4, 9, 10 15, 26, діяльність яких відома своїми інноваційними підходами до навчального процесу. Понад 20 років педагоги працюють із дітьми, які мають вади слуху. У класних колективах навчаються, поряд зі здоровими, й діти з вадами слуху. Учителям вдалося досягти створення демократичної та гуманістичної атмосфери.

Вважаємо, що почуття приналежності до мовного середовища є дуже важливим для дітей із вадами слуху. Педагоги намагаються створювати ситуації позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам з однолітками такі діти розвиваються емоційно та соціально, вони вчаться жити у злагоді з людьми, у них формується самоповага і впевненість в майбутньому. Особливі вимоги ставляться перед вчителем, який безпосередньо працює з учнем з вадами слуху. Насамперед це виявляється у всебічному вивченні дитини, розумінні її особливостей, знанні закономірностей розвитку, з'ясуванні психічних якостей, умінні спостерігати за дитиною та регулювати її навчання, адаптувати плани та методики до специфічних потреб дітей, створенні умов для спілкування та адаптації до соціального середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сьогодні навчання дітей із вадами слуху в загальноосвітній школі перестало бути для них недосяжним. Промовистим у цьому плані є погляд самих дітей із вадами слуху: «Ми нічим не гірші за інших людей. Ми такі ж, як і всі інші. Ми можемо легко спілкуватися з ними». Завдання майбутніх фахівців-сурдопедагогів – допомогти дітям із вадами слуху не замикатися в собі, комфортно почувати себе в загальноосвітній школі. Запорукою педагогічного успіху діяльності вчителя вважаємо командну роботу всіх причетних до цієї справи осіб – сім'ї, сурдопедагога, психолога, медиків. Перспективу подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо в розробленні освітньо-професійної програми підготовки фахівця дошкільної освіти (в умовах педагогічного коледжу) до роботи з дітьми, що мають вади слуху.

Джерела та література

1. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці / В. І. Бондар. – К. : Наш час, 2005. – 176 с.
2. Бондар Є. Зміст і структура прогностичних умінь сурдопедагога / Є. Бондар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inclusive.ostriv.in.ua/publication/code-1877506770CC2/list-2B441DC6B27>.
3. Гренюк Л. С. Активні методи навчання як ефективні умови формування мотивації студентів-сурдопедагогів до навчання та професійної діяльності / Л. С. Гренюк // [Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова](#) : зб. наук. пр. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 306-309.
4. Гренюк Л. [Психологічні засади формування у студентів-сурдопедагогів мотиваційної готовності до професійної діяльності](#) / Л. Гренюк // [Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова](#) : зб. наук. пр. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 23. – С. 320-321.
5. Сурдопедагогіка: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / [И. Г. Багрова и др.]; под ред. Е. Г. Речицкой. – М. : ВЛАДОС, 2004. – 655 с.
6. Мельничук О. В. Організація пробної практики з додатковою кваліфікацією «Сурдопедагог» : методичні рекомендації для керівників пробної практики з додатковою кваліфікацією «Сурдопедагог» / О. В. Мельничук. – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2015. – 32 с.
7. Николаева Т. В. Комплексное педагогическое обследование ребенка раннего возраста с нарушенным слухом / Т. В. Николаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/4/st07b.htm>.
8. Пельмская Т. В. Ранняя педагогическая коррекция отклонений в развитии детей с нарушенным слухом /

- Т. В. Пельмская, Н. Д. Шматко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/7/st01.htm>.
9. Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/.
 10. Робоча програма педагогічної практики з додаткової кваліфікації «Сурдопедагог» для студентів спеціальності 5.01010201 «Початкова освіта» відділення «Початкове навчання» / О. В. Мельничук. – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2015. – 15 с.
 11. Робочий навчальний план Луцького педагогічного коледжу на 2008-2012 н. р. : Спеціальність 5.010102 «Початкове навчання» з додатковою кваліфікацією «Сурдопедагог» (освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст»). – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2008.
 12. Шматко Н. Д. Методика педагогического обследования слуха детей с нарушенным слухом первого года жизни / Н. Д. Шматко, Т. В. Пельмская [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/3/st06.htm>.

Referens

1. Bondar V. I. Problemy korekciynogo navchannja u special'nij pedagogici / V. I. Bondar. – К. : Nash chas, 2005. – 176 s.
2. Bondar Je. Zmist i struktura prognostychnyh umin' surdopedagoga / Je. Bondar [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://inclusive.ostriv.in.ua/publication/code-1877506770CC2/list-2B441DC6B27>.
3. Grenjuk L. S. Aktyvni metody navchannja jak efektyvni umovy formuvannja motyvacij' studentiv-surdopedagogiv do navchannja ta profesijnoi' dijal'nosti / L. S. Grenjuk // Naukovyj chasopys NPU im. M. P. Dragomanova : zb. nauk. pr. Ser. 19. Korekciyna pedagogika ta special'na psihologija. – 2014. – Vyp. 26. – S. 306-309.
4. Grenjuk L. Psihologichni zasady formuvannja u studentiv-surdopedagogiv motyvacijnoi' gotovnosti do profesijnoi' dijal'nosti / L. Grenjuk // Naukovyj chasopys NPU im. M. P. Dragomanova : zb. nauk. pr. Ser. 19. Korekciyna pedagogika ta special'na psihologija. – 2014. – Vyp. 23. – S. 320-321.
5. Surdopedagogika: uchebnik dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / [I. G. Bagrova i dr.]; pod red. E. G. Rechickoj. – М. : VLADOS, 2004. – 655 s.
6. Mel'nychuk O. V. Organizacija probnoi' praktyky z dodatkovoi' kvalifikacij' «Surdopedagog» : metodychni rekomendacij' dlja kerivnykiv probnoi' praktyky z dodatkovoi' kvalifikacij' «Surdopedagog» / O. V. Mel'nychuk. – Luc'k : Luc'kyj pedagogichnyj koledzh, 2015. – 32 s.
7. Nikolaeva T. V. Kompleksnoe pedagogicheskoe obsledovanie rebenka rannego vozrasta s narushennym sluhom / T. V. Nikolaeva [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/4/st07b.htm>.
8. Pelymskaja T. V. Rannjaja pedagogicheskaja korekciya otklonenij v razvitii detej s narushennym sluhom / T. V. Pelymskaja, N. D. Shmatko [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/7/st01.htm>.
9. Pro organizaciju inkljuzyvnoho navchannja u zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah / [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/.
10. Robocha programa pedagogichnoi' praktyky z dodatkovoi' kvalifikacij' «Surdopedagog» dlja studentiv special'nosti 5.01010201 «Pochatkova osvita» viddilennja «Pochatkove navchannja» / O. V. Mel'nychuk. – Luc'k : Luc'kyj pedagogichnyj koledzh, 2015. – 15 s.
11. Robochyj navchal'nyj plan Luc'kogo pedagogichnogo koledzhu na 2008-2012 n. r. : Special'nist' 5.010102 «Pochatkove navchannja» z dodatkovoju kvalifikacijeu «Surdopedagog» (osvitn'o-kvalifikacijnyj riven' «molodshyj specialist»). – Luc'k : Luc'kyj pedagogichnyj koledzh, 2008.
12. Shmatko N. D. Metodika pedagogicheskogo obsledovanija sluha detej s narushennym sluhom pervogo goda zhizni / N. D. Shmatko, T. V. Pelymskaja [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://almanah.ise.edu.mhost.ru/3/st06.htm>.

Бойчук Петр. Научно-практические аспекты подготовки сурдопедагога в условиях педагогического колледжа. В статье обоснованы теоретико-прикладные положения профессиональной подготовки учителя начальных классов к работе с детьми, которые имеют нарушение слуха. Определено перечень специальных компетенций, которыми должны овладеть студенты педагогического колледжа, которые осваивают дополнительную квалификацию «Сурдопедагог». Очерчено содержание сурдодисциплин, необходимых для получения профессионального образования: «Основы сурдопедагогики», «Сурдопсихология», «Методика развития слухового восприятия», «Методика развития речи», «Жестовая и тактильная речь». Рассмотрены особенности организации педагогической практики будущих сурдопедагогов в условиях современной общеобразовательной школы, где обучаются дети с нарушением слуха. Определены условия качественного специального сурдопедагогического образования для выполнения ряда профессиональных заданий: усовершенствования методов коррекционно-развивающей работы с детьми с нарушением слуха, в том числе – формирование речи, развитие слухового восприятия, обучение произношению; содействие полноценной интеграции лиц с нарушением слуха в общество.

Ключевые слова: сурдопедагог, инклюзивное образование, дети с нарушением слуха, особенный ребенок, профессиональное образование.

Boychuk Peter. Scientific and Practical Aspects of Training of Sign Language Teacher in Conditions of Pedagogical College. The article observed foundation of the theoretical and applied provisions of professional development of primary school teacher for work with children who have impaired hearing. Defined the list of special competencies, that students of pedagogical college, who will obtain additional qualification “Sign language teacher”, should learn. Determined the contents of sign language disciplines, which is necessary for professional education: “Sign language pedagogy basics”, “Psychology of sign language”, “Methodology of auditory perception development”, “Methodology of language development”, “Gestures and dactyl language”. Considered features of the conducting pedagogical practice of future sign language teachers in the conditions of modern secondary school, where are studying children with hearing impairments. Defined the terms of high-quality special sign language education for implementation of a number of professional tasks: development of methods of correctional and developmental work with children who have impaired hearing, including - formation of speech, development of auditory perception, learning pronunciation; enhancing the full integration of persons with hearing disabilities in society.

Key words: teacher of sign language, inclusive education, children with hearing impairments, special child, professional education.